

Hindi Urdu for Health

The Practice of Medicine in Hindi and Urdu

repositories.lib.utexas.edu/handle/2152/64261

Hindi Urdu Flagship | South Asia Institute | Department of Asian Studies | The University of Texas at Austin

---

Unani Preparation

Like any other traditional system of medicine, Unani also relies on preparing medicines from herbs obtained from the field or the forest. This involves gathering, processing – either by cutting or other action, and then mixing it with other herbal ingredients to prepare medicines for specific ailments. The videos in this section provide a glimpse into how Unani doctors talk about this aspect of their practice.

UNANI HERBS: PROCUREMENT AND MANUFACTURE

Video URI: hdl.handle.net/2152/65763

Contents:

Hindi Transcription	2
Hindi Vocabulary	3
Hindi Questions	5
Urdu Transcription.....	6
Urdu Vocabulary	9
Urdu Questions	11

Hindi Transcription

अ, मैं ये पूछना चाह रहा था कि अब आप, बकई दवाखाना जो है... जी... ये काफी हद तक... जी... और चीजें भी करता है... आप मैन्यूफैक्चर भी करते हैं... जी... इसके बारे में हमें जरा, काफी खुल के, जरा बतायें कि क्या खासियत इस दवाखाने की है और, क्योंकि और भी दवाखाने हैं... जी... और भी करते हैं, यहां की क्या खासियत है? हां जी, जो खासियत है वो ये है कि दवाओं का जो तजुर्बा है, दवाओं की आमद, यानि मेयारी दवाओं का दस्तयाप कराना, क्योंकि जो, जहां से हम दवायें लेते हैं... जी... वो इनकमिंग सोर्स, वो भी हमारी अपनी, हमारे रिलेटिव हैं... और जहां-जहां से भी दरसियाफ्त हो सकती हैं दवायें, इटली से, कुछ दवायें इटली से आ रही हैं, कुछ तुर्की से आ रही हैं, कुछ ईरान से आ रही हैं, अफगानिस्तान और नेपाल से आ रही हैं... जहां-जहां जो दवा जिस जगह से निकलेगी, वो दरसियाफ्त कराते हैं... कट... (फोन की घंटी बजती है) बात कर लेने दो... हां, हैलो... ओ.के. वो थोड़ा सा हमें और बताने की जहमत करें... जी... क्योंकि वो... जी... फोन की घंटी बज गई थी... तो जो दवायें आपकी आती हैं... जी... दवाओं का... कुछ, कुछ नाम, इस तरह के आप हमें बता पायें कि वो कौन सी दवायें हैं, नायाब दवायें हैं... हां... क्योंकि वहां से आती हैं... किस तरह की होती है? जरा उनके बारे में खुलासा करें... जी... हिमालय के पहाड़ों में जो कस्तूरी हिरन होता है, वहां से कस्तूरी आया करता था, मुश्ती से बोलते हैं, वो अब नायाब हो गया, बंद हो गया... और माहर्षि वगैरह, जलजीरे जो उधर हैं, पानी में, समंदर से, वहां से अंबर ग्रीस आता है, अंबर, वो उस वक्त तो बहुत सस्ता था, अब ये सात लाख रुपये किलो इस वक्त मिल रहा है, ले के दस्तआब है... इसे इस्तेमाल करते हैं और इटली से गम आता है, गोंद, जिसकी मस्तीकी बोलते हैं... वो तकरीबन नौ-साढ़े नौ हजार रुपये किलो है इस वक्त, वो भी ले आते हैं, नसीम की दवायें... ईरान से आता है सालम मिश्री है, ईरान से आती है... वो इस वक्त तकरीबन पांच हजार रुपये किलो है... ऐसी दवायें हैं जिनको कि मिल रही हैं... तो ये जो... हां... जो ये दवायें हैं... जी... इतनी मंहगी दवायें हैं, तो इसका जो ईलाज भी मंहगा ही होगा? इनका इलाज भी मंहगा ही है, इसका... क्योंकि दवाओं की जो है, वो आमद तो उतनी ही है, लेकिन अब उनकी खपत जो है वो ज्यादा हो गई है... जरूर, उनकी मार्केटिंग, उनकी डिमांड जो है वो ज्यादा है... तो इस वजह से, डिमांड की वजह से बढ़ गई है उनकी, रेट बढ़ गये हैं उनके... जो आपका अपना दवाखाने के अलावा मैन्यूफैक्चरिंग का भी काम है... जी... तो पहले जो हकीमी होती थी... जी... उसमें आप जा के जड़ी-बूटियां इकट्ठा करते थे और... जी... और उनको हाथ के बनाते थे, तब में, अब में क्या फर्क हो गया है? जड़ी-बूटियां तो जब भी लाते थे, हाथ से बनाते थे... उस वक्त ये था के पुराने तरीके इस्तेमाल होते थे, के लोहे का इमामदस्ता है, छन्नियां हैं, आमद चलती थी, और भट्टियां चलती थी, कोयले की भट्टियां जलती थी, और दूसरे बर्तन जो भी होते थे इस्तेमाल होते थे... सब साईंटिफिक तरीके से एस.एस. के बर्तन इस्तेमाल होते हैं, ग्राइंडिंग मशीन हैं, और पुरवलाईज़र हैं, प्लैटिंग मिक्सर आ गये हैं... और फिल्टिंग के लिये माटरोक मशीनें आ गई हैं... फिल्टर के लिये, छानने के लिये आ गई हैं, पहले सब काम हाथ से हुआ करते थे... अब ये है कि साईड, और दूसरे है कि पानी हम कैसा भी इस्तेमाल करते थे... अब जो है पानी के लिये भी फिल्टरेशन, आर.ओ. पानी इस्तेमाल होता है, उसके लिये... और हर दवा को, आमद से पहले उसकी जांच होती है, यानि हमारी अपनी शिनाखत तो है ही, उसका रंग, बू, जायका, शिनाखत देखते हैं... लेकिन उसको लैबोरेट्री टेस्ट भी देखते हैं कि कितनी पुरानी है, कितनी इफैक्टिव है, कितनी नहीं है... तो अब लैबोरेट्री टेस्ट भी होती है... रॉ मैटेरीयल की भी होती है, बनने के बाद भी... उसका जो प्रोसैसिंग है, हर प्रोसैसिंग पे उसकी टैस्टिंग होती है, कंट्रोल होता है... और तैयार होने के बाद फिनिशड गुड्स जो है, उसकी भी टैस्टिंग होती है कि उसकी मेयारकी है या नहीं है... तो इसलिये पूरी क्वालिटी कंट्रोल के बाद ही ये आवाम तक दवा पहुंचती है... आप किस-किस किस की दवायें अपने, इसमें फैक्ट्री में बनाते हैं? हूं... और कहां-कहां पर आप उनको सप्लाई करते हैं? हूं... हमारी जो है इस वक्त पेटेंट दवाओं में खास तौर पर जो है, वो हाजमे की सबसे ज्यादा है... गैस, अफारा, बदहजमी के लिये, एक

शीरफ है इन्डाईजीक्योर, एक इक्शिरादिम है... और दूसरा डाईबटीज के लिये, जो अभी नई रिसर्च हुई है, डायबटीज के लिये टैब्लेट निकली हैं, डाईज है, और हैल्थ के लिये हैल्थटोन है... क्योंकि आजकल भागदौड़ की जिंदगी है, लोगों के पास वक्त है नहीं, रिजायें उतर रही हैं, लोगों को मुखतलिफ विटामिन नहीं मिल पाते रिजाओं से... तो वो अब दवाओं से ही... जी... दवाओं से ही उसको हासिल करते हैं... जी... और जो मुखतलिफ बीमारियां हैं औरतों की, मर्दों की, सैक्स वगैरह, उसकी भी दवायें हम बनाते हैं... और लीवर की, खास तौर पर, जो आजकल, जो डॉक्टर ईलाज इतना हो गया है, ये लीवर पर ही अटैक करता है सबसे ज्यादा... जितनी भी एंटीबाईटिक हैं, दूसरी दवायें हैं, ये लीवर में असर करती हैं, खास तौर पर जब हैपीटाईटिस बी बीमारी चली है... लीवर की, भाई होता है पीलिया वगैरह, जौडिस, तो इसके लिये लाईवीन है, लीवर के लिये बना है... और, बल्कि इसको डॉक्टर लोग भी इस्तेमाल कर रहे हैं अपनी दवाओं के साथ क्योंकि उनकी दवाओं का जो साईड इफैक्ट है वो जरूरी है कि वो लीवर की कोई ना कोई दवा, एडिशनल उसके साथ लगायें... वो इस्तेमाल करवा रहे हैं इसको...

Hindi Vocabulary

Pharmacy	दवाखाना
Specialty, uniqueness	खासियत
The experience of medicines	दवाओं का जो तजुर्बा है
Transportation of medicines	दवाओं की आमद
	मेयारी दवाओं का दस्तयाप
	दरसियाफ्त
Medicines, drugs	दवायें
Rare medicines	नायाब दवायें
Himalayas	हिमालय
	कस्तूरी हिरन
Oysters	कस्तूरी
	मुश्ती
Rare	नायाब
	माहर्षि
Tangy spicy drink for stomach illness	जलजीरे
	अंबर ग्रीस
Amber	अंबर
	दस्तआब
Glue, gum, adhesive	गोंद
	मस्तीकी
Naseem's medication	नसीम की दवायें

	सालम मिश्री
Expensive	महंगा
Influx	आमद
Usage	खपत
Herbs	जड़ी-बूटियां
Old ways	पुराने तरीके
	इमामदस्ता
Strainers	छन्नियां
Kilns	भट्टियां
For filtering	छानने के लिये
Color	रंग
Smell	बू
Taste	जायका
	मेयराकी
Common folk	आवाम
Medicine	दवा
Digestive	हाजमे की
Gas	गैस
	अफारा
Indigestion	बदहजमी
	इक्शिरादिम
Busy life	भागदौड़ की जिंदगी
	रिजायें
Difference kinds of vitamins	मुखतलिफ विटामिन
Different kinds of diseases	मुखतलिफ बिमारियां
Women's	औरतों की
Men's	मर्दों की
Effect in the liver	लीवर में असर
Disease, illness	बीमारी
Jaundice	पीलिया

Hindi Questions

दवायें महँगी क्यों हैं?

- 1 नायाब दवायें हैं
- 2 दूर के देशों से आती हैं
- 3 सब वजहों से
- 4 खपत बढ़ गई है

नई यूनानी दवा बनाने में क्या इस्तेमाल होता है

- 1 लोहे का इमामदस्ता
- 2 भट्टियाँ
- 3 फ़िल्टर
- 4 छन्नियाँ

दवाखाने में कौन सी दवा नहीं बनती है?

- 1 शीरफ़
- 2 इक्शिरादिम
- 3 रोबिटसम
- 4 हैल्थटोन

Urdu Transcription

حکیم صاحب یہ بتائیں کہ اب آپ کا دواخانہ۔۔۔

جی۔۔۔

اس کی تو بنیاد اتنی۔۔۔ پانچ سو سال پرانی ہے۔۔۔

ہمارے دواخانے کی بنیاد جو ہے وہ۔۔۔ یہ۔۔۔ اسی سال پرانی ہے۔۔۔

خاندانی؟ خاندانی جو آپ کا جو ایک چلان جو۔۔۔

خاندانی۔۔۔

چلا آ رہا ہے وہ، اس کی جڑیں۔۔۔

پانچ سو سال پرانا ہے۔۔۔ بہت پرانی۔۔۔

بہت گہری ہے۔۔۔

ہاں، ہاں، بہت گہری ہے

،میں یہ پوچھنا چاہ رہا تھا کہ اب آپ بقائی دواخانہ جو ہے یہ کافی حد تک۔۔۔

جی۔۔۔

اور چیزیں بھی کرتا ہے۔۔۔ آپ مینیوفیکچر بھی کرتے ہیں۔۔۔

جی۔۔۔

اس کے بارے میں ہمیں ذرا، کافی کھل کے، ذرا بتائیں کہ کیا خاصیت اس دواخانے کی ہے اور، کیونکہ اور بھی دواخانے ہیں۔۔۔

جی۔۔۔

اور بھی کرتے ہیں، یہاں کی کیا خاصیت ہے؟

ہاں جی، جو خاصیت ہے وہ یہ ہے کہ دواؤں کا جو تجربہ ہے، دوداؤں کی آمد، یعنی معیاری دواؤں کا دستیاب کرانا، کیونکہ جو، جہاں سے ہم دوائیں لیتے ہیں۔۔۔

جی۔۔۔

وہ انکمنگ سورس، وہ بھی ہماری اپنی، ہمارے رلیٹو ہیں۔۔۔ اور جہاں جہاں سے بھی دریافت ہو سکتی ہیں دوائیں، اٹلی سے، کچھ دوائیں اٹلی سے آرہی ہیں، کچھ ترکی سے آرہی ہیں، کچھ ایران سے آرہی ہیں، افغانستان اور نیپال سے آرہی ہیں۔۔۔ جہاں جہاں جو دوا جس جگہ سے نکلیگی، وہ دستیاب کراتے ہیں۔۔۔

کٹ۔۔۔

(فون کی گھنٹی بجتی ہے)

بات کر لینے دو۔۔۔

ہاں، ہیلو۔۔۔

او۔ کے۔

وہ تھوڑا سا ہمیں اور بتانے کی زحمت کریں۔۔۔

جی۔۔۔

کیونکہ وہ۔۔۔

جی۔۔۔

فون کی گھنٹی بج گئی تھی۔۔۔ تو جو دوائیں آپ کی آتی ہیں۔۔۔

ہاں، وہ دواؤں کا۔۔۔

کچھ، کچھ نام، اس طرح کے آپ ہمیں بتا پائیں کہ وہ کونسی دوائیں ہیں، نایاب دوائیں ہیں۔۔۔

ہاں۔۔۔

کیونکہ وہاں سے آتی ہیں۔۔۔ کس طرح کی ہوتی ہیں؟ ذرا ان کے بارے میں خلاصہ کریں۔۔۔

جی۔۔۔ ہمالیہ کے پہاڑوں میں جو کستوری ہرن ہوتا ہے، وہاں سے کستوری آیا کرتا تھا، مثنیٰ سے بولتے ہیں، وہ اب نایاب ہو گیا، بند ہو گیا۔۔۔ اور ماہر شیش وغیرہ، جلیجیرے جو ادھر ہیں، پانی میں، سمندر سے، وہاں سے عنبر گریس آتا ہے، عنبر، وہ اس وقت تو بہت سستا تھا، اب یہ سات لاکھ روپئیے کلو اس وقت مل رہا ہے، لے کے دستیاب ہے۔۔۔ اسے استعمال کرتے ہیں اور اٹلی سے گم آتا ہے، گوند، جس کی مستیکی بولتے ہیں۔۔۔ وہ تقریباً نو، ساڑھے نو ہزار روپئیے کلو ہے اس وقت، وہ بھی لے آتے ہیں، نصیب کی دوائیں۔۔۔ ایران سے آتا ہے سالم مصری ہے، ایران سے آتی ہے۔۔۔ وہ اس وقت تقریباً پانچ ہزار روپئیے کلو ہے۔۔۔ ایسی دوائیں ہیں جن کو کہ مل رہی ہیں۔۔۔ تو یہ جو۔۔۔ ہاں۔۔۔

جو یہ دوائیں ہیں۔۔۔

جی۔۔۔

اتنی مہنگی، اس کا جو علاج بھی مہنگا ہی ہوگا؟ ان کا علاج بھی مہنگا ہی ہے، اس کا۔۔۔ کیونکہ دواؤں کی جو ہے، وہ آمد تو اتنی ہی ہے، لیکن اب ان کی کہبت جو ہے وہ زیادہ ہو گئی ہے۔۔۔ ضرور، ان کی مارکٹنگ، ان کی ڈیمانٹ جو ہے وہ زیادہ ہے، تو اس وجہ سے، ڈیمانٹ کی وجہ سے بڑھ گئی ہے ان کی، ریٹ بڑھ گئے ہیں ان کے۔۔۔

جو آپ کا اپنا دواخانے کے علاوہ مینیوفیکچرنگ کا بھی کام ہے۔۔۔ جی۔۔۔

تو پہلے جو حکیمی ہوتی تھی۔۔۔ جی۔۔۔ اس میں آپ جا کے جڑی بوٹیاں اکٹھا کرتے تھے اور۔۔۔ جی۔۔۔ اور ان کے ہاتھ کے بناتے تھے، تب میں، اب میں کیا فرق ہو گیا ہے؟

جڑی بوٹیاں تو جب بھی لاتے تھے، ہاتھ سے بناتے تھے۔۔۔ اس وقت یہ تھا کہ پرانے طریقے استعمال ہوتے تھے، کہ لوہے کا امام دستہ ہے، چھتیاں ہیں، امام جلتی تھی، اور بھٹتیاں جلتی تھی، کوئلے کی بھٹتیاں جلتی تھیں، اور دوسرے برتن جو بھی ہوتے تھے استعمال ہوتے تھے۔۔۔ اب سائنٹفک طریقے سے ایس۔ ایس۔ کے برتن استعمال ہوتے ہیں، گرائنڈنگ مشین ہیں، اور پلورائزر ہیں، پلیٹرننگ مکسر آگئے ہیں۔۔۔ اور فلنگ کے لئے مائٹروک مشینیں آگئی ہیں۔۔۔ فلٹر کے لئے، چھاننے کے لئے آگئی ہیں، پہلے سب کام ہاتھ سے ہوا کرتے تھے۔۔۔ اب یہ ہے کہ سائن، اور دوسرے ہے کہ پانی ہم کیسا بھی استعمال کرتے تھے۔۔۔ اب جو ہے پانی کے لئے بھی فلٹریشن، آر۔ او۔ پانی استعمال ہوتا ہے، اس کے لئے۔۔۔ اور ہر دوا کو، آمد سے پہلے اس کی جانچ ہوتی ہے، یعنی ہماری اپنی شناخت تو ہے ہی، اس کا رنگ، بو، ذائقہ، شناخت دیکھتے ہیں۔۔۔ لیکن اس کو لیبرٹوری ٹیسٹ بھی دیکھتے ہیں کہ کتنی پرانی ہے، کتنی افیکٹو ہے، کتنی نہیں ہے۔۔۔ تو اب لیبرٹوری ٹیسٹ بھی ہوتی ہے۔۔۔ را مٹیریل کی بھی ہوتی ہے، بننے کے بعد بھی۔۔۔ اس کا جو پروسیسنگ ہے، ہر پروسیسنگ پہ اس کی ٹیسٹنگ ہوتی ہے، کنٹرول ہوتا ہے۔۔۔ اور تیار ہونے کے بعد فنشڈ گڈس جو ہے، اس کی بھی ٹیسٹنگ ہوتی ہے کہ اس کی میعار کی ہے یا نہیں ہے۔۔۔ تو اس لئے پوری کوالٹی کنٹرول کے بعد ہی یہ عوام تک دوا پہنچتی ہے۔۔۔ آپ کس کس قسم کی دوائیں اپنے، اس میں فیکٹری میں بناتے ہیں؟

ہوں۔۔۔

اور کہاں کہاں پر آپ ان کو سپلائی کرتے ہیں؟

ہوں۔۔۔ ہماری جو ہے اس وقت پیٹنٹ دواؤں میں خاص طور پر جو ہے، وہ ہاضمے کی سب سے زیادہ ہے۔۔۔ گیس، افار، بدہضمی کے لئے، ایک شیرف ہے انڈائجیکور، ایک اکشرا دم ہے۔۔۔ اور دوسرا ڈائابیتیز کے لئے، جو ابھی نئی ریسرچ ہوئی ہے، ڈائابیتیز کے لئے ٹیبلیٹ نکلی ہیں، ڈائج ہے، اور بیلتھ کے لئے بیلتھون ہے۔۔۔ کیونکہ آج کل بھاگ دوڑ کی زندگی ہے، لوگوں کے پاس وقت ہے نہیں، غذائیں اوپر رہی ہیں، لوگوں کو مختلف وٹمن نہیں مل پاتے غذاؤں میں۔۔۔ تو وہ اب دواؤں سے ہی۔۔۔

جی۔۔۔

دواؤں سے ہی اس کو حاصل کرتے ہیں۔۔۔

جی۔۔۔

اور جو مختلف بیماریاں ہیں عورتوں کی، مردوں کی، سیکس وغیرہ، اس کی بھی دوائیں ہم بناتے ہیں۔۔۔ اور لیور کی، خاص طور پر، جو آج کل، جو ڈاکٹری علاج اتنا ہو گیا ہے، یہ لیور پر ہی اٹیک کرتا ہے سب سے زیادہ۔۔۔ جتنی بھی اینٹیبائیوٹک ہیں، دوسری دوائیں ہیں، یہ لیور کو متاثر کرتی ہیں، خاص طور پر جب ہیپاٹائٹس بی بیماری چلی ہے۔۔۔ لیور کی، بھائی ہوتی ہے پیلیہ وغیرہ، جونڈس، تو اس کے لئے لائونین ہے، لیور کے لئے بنا ہے۔۔۔ اور بلکہ اس کو ڈاکٹر لوگ بھی استعمال کر رہے ہیں اپنی دواؤں کے ساتھ کیونکہ ان کی دواؤں کا جو سائڈ افیکٹ ہے وہ ضروری ہے کہ وہ لیور کی وہ لیور کی کوئی نا کوئی دوا، انڈینل اس کے ساتھ لگائیں۔۔۔ وہ استعمال کروا رہے ہیں اس کو۔۔۔

Urdu Vocabulary

Pharmacy	دواخانہ
Specialty, uniqueness	خاصیت
The experience of medicines	دوائوں کا جو تجربہ ہے
Transportation of medicines	دواؤں کی آمد
	معیاری دواؤں کا دستیاب
Medicines, drugs	دوائیں
Rare medicines	نایاب دوائیں
Himalayas	ہمالیہ
	کستوری ہرن
Oysters	کستوری
	مشتی
Rare	نایاب
Tangy spicy drink for stomach illness	چلجیرے
	عنبر گریس
Amber	عنبر
	دستاب
Glue, gum, adhesive	گونڈ
	مستیکی
Naseem's medication	نسیم کی دوائیں
	سالن مشری
Expensive	مہنگا

Influx	آمد
Usage	کھپت
Herbs	جڑی بوٹیاں
Old ways	پرانے طریقے
	اوانستہ
Strainers	چھنیاں
Kilns	بھٹیاں
For filtering	چھنے کے لئے
Color	رنگ
Smell	بو
Taste	ذائقہ
	میراکی
Common folk	عوام
Medicine	دوا
Digestive	ہاضمے کی
Gas	گیس
	افارا
Indigestion	بد ہضمی
	اکٹسارادم
Busy life	بھاگ دوڑ کی زندگی
Diets	غذائیں
Difference kinds of vitamins	مختلف وٹمن
Different kinds of diseases	مختلف بیماریاں
Women's	عورتوں کی
Men's	مردوں کی
Effect the liver	لیور کو متاثر
Disease, illness	بیماری
Jaundice	پیلیہ

Urdu Questions

دوائیں مہنگی کیوں ہیں؟

- 1 نایاب دوائیں ہیں
- 2 دور کے دیشوں سے آتے ہیں
- 3 سب وجہوں سے
- 4 کبیت بڑھ گئی ہے

نئی یونانی دوا بنانے میں کیا استعمال کیا جاتا ہے؟

- 1 لوہے کا امام دستہ
- 2 بھٹیاں
- 3 فلٹر
- 4 چھٹیاں